

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

ГЛАДКИХ НАТАЛЯ ВЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 376.015.3-056.36-053.66 (043.3)

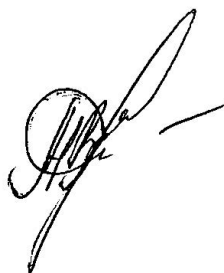
**ОРГАНІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ З КОМПЛЕКСНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент
ГЛУШЕНКО Катерина Олександрівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
доцент кафедри тифлопедагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Миронова Світлана Петрівна,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
завідувач кафедри корекційної
педагогіки та інклюзивної освіти;

кандидат педагогічних наук
Бабич Наталія Миколаївна,
Київський університет
імені Бориса Грінченка,
старший викладач кафедри
спеціальної психології, корекційної
та інклюзивної освіти

Захист відбудеться «28» грудня 2017 року о 14-30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.14 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01054, м. Київ, вул. Тургенєвська, 8/14.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова 9).

Автореферат розісланий «28» листопада 2017 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним з основних гуманістичних прав є право на освіту. Для дітей з одиничними порушеннями психофізичного розвитку законодавчо передбачена можливість вибору форми шкільної освіти – спеціальна загальноосвітня школа, спеціальний або інклюзивний клас у загальноосвітній школі. Для дітей з комплексними порушеннями розвитку – це лише індивідуальне навчання на дому при спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах або розміщення в інтернатних установах системи органів соціального захисту в разі глибокої форми інвалідності. Новий базовий закон України «Про освіту» та «Концепція Нової української школи» також повністю не вирішують це питання.

Однією з найпоширеніших категорій дітей з комплексними порушеннями розвитку є діти, у яких поєднуються порушення інтелекту, зору та опорно-рухового апарату. Через складність структури комплексного порушення, специфіку комунікативної діяльності та взаємодії з оточуючими, підвищену чутливість до різних подразників, прояви нестабільного психоемоційного стану та поведінкові прояви, відмінні темпи психофізичного розвитку дана категорія дітей потребує адаптації змісту, форм і методів навчання, розробки індивідуальних навчальних планів та (або) програм, організації індивідуального психолого-педагогічного супроводу дитини й родини.

Переважає більшість попередніх наукових досліджень, що були присвячені проблемі комплексних порушень, стосувалася їх етіології та класифікації (Т. Басілова, Г. Бертинь, М. Блюміна) або окремих категорій комплексних порушень, переважно подвійних сенсорних порушень (Л. Вавіна, Н. Бабич, К. Глушенко, Н. Олександрова, О. Мастюкова, С. Миронова, Т. Розанова, І. Соколянський, В. Чулков, Н. Яшкова, Я. Ван Дайк). Так, особливості психічного розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку та зору розкриті у працях Н. Бабич, Г. Бертинь, Л. Вавіної, К. Глушенко, Л. Головчиц, М. Жигоревої, С. Миронової, О. Мещерякова, М. Певзнер, І. Соколянського; розвиток комунікативних можливостей сліпоглухих дітей – у роботах А. Апраушева, Т. Басілової, Г. Бертинь, К. Глушенко, О. Мастюкової, О. Мещерякова, В. Ремажевської, І. Соколянського, А. Ярмоленко.

Водночас досі немає науково обґрунтованих й методично виважених наробок з організації індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей з поєднаним порушенням опорно-рухового апарату, інтелекту та зору.

У зв'язку з усім вищесказаним стає очевидною актуальність обраної теми дослідження – **«Організація індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з комплексними порушеннями розвитку».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри тифлопедагогіки Факультету корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова «Зміст освіти, форми, методи і засоби фахової підготовки вчителів». Тему дисертації затверджено на засіданні

Вченої ради НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 15 від 23.06.16) та узгоджено в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 532 від 16.05.17).

Мета дослідження: розробити та апробувати структуру індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями психофізичного розвитку в процесі індивідуального навчання.

Для реалізації зазначеної мети були окреслені такі **завдання:**

1. Проаналізувати наукову літературу та попередні дослідження з метою впорядкування термінології та систематизації досвіду роботи з дітьми, які мають комплексні порушення розвитку.
2. Розробити експериментальну методiku психолого-педагогічного обстеження дітей з комплексними порушеннями розвитку з метою визначення першочергових завдань індивідуального психолого-педагогічного супроводу для кожної дитини.
3. Визначити та апробувати умови та структуру впровадження індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку.

Об'єкт дослідження – процес індивідуалізованого корекційного навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку.

Предмет дослідження – організація індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку в процесі індивідуального навчання.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення культурно-історичної теорії розвитку вищих психічних функцій (Л. Божович, Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Д. Ельконін та ін.); вчення Л. Виготського про складну структуру дефекту, про зону найближчого розвитку; психолого-педагогічна теорія корекційної спрямованості навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку (Л. Виготський, М. Земцова, О. Литвак, І. Моргуліс, В. Синьов); теорії компенсації та особливостей розвитку дітей із психофізичними порушеннями (Л. Виготський, М. Земцова, О. Леонт'єв, В. Лубовський, М. Певзнер, Є. Синьова, Л. Солнцева); досвід теоретичного та експериментального вивчення дітей з комплексними порушеннями розвитку (Т. Басилова, Г. Бертинь, М. Блюміна, Л. Вавіна, О. Мастюкова, М. Певзнер, Т. Розанова).

Методи дослідження. Для розв'язання окреслених завдань було використано наступні методи:

- теоретичний аналіз загальної та спеціальної літератури з проблеми дослідження з метою впорядкування категоріального апарату;
- вивчення й аналіз вітчизняних нормативних документів з метою з'ясування стану освітніх послуг для дітей з комплексними порушеннями розвитку;
- анкетування, бесіди, опитування батьків, аналіз документації спеціального навчального закладу з метою збору анамнезу та визначення причин порушень;

- констатувальний та формувальний експеримент, психолого-педагогічне обстеження дітей, опитувальники для батьків та спеціальних педагогів з метою визначення функціональних можливостей дітей та оцінки ефективності запропонованої структури супроводу;

- методи кількісної та якісної обробки даних з метою визначення рівнів розвитку дітей з комплексними порушеннями розвитку;

- феноменологічний підхід (метод case-study з метою опису конкретних випадків розвитку дітей з комплексними порушеннями опорно-рухового апарату, інтелекту та зору).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше*:

- обґрунтовано структуру організації індивідуального супроводу дітей з комплексними порушеннями опорно-рухового апарату, інтелекту та зору в умовах індивідуального навчання;

- визначено умови реалізації індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку;

- обґрунтовано експериментальну методику психолого-педагогічної діагностики для визначення актуального рівня розвитку дітей з комплексними порушеннями розвитку;

уточнено понятійний апарат стосовно категорії дітей з кількома поєднаними порушеннями;

подальшого розвитку набули форми, методи та прийоми індивідуального навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що упорядкування термінологічного апарату сприятиме поширенню наукової та коректної термінології, дозволить уникнути різночитання наукових та навчально-методичних публікацій. Запропонована експериментальна методика комплексної діагностики психічного розвитку дітей з комплексними порушеннями опорно-рухового апарату, інтелекту та зору може бути застосована при первинному та поточних обстеженнях дітей даної категорії. Визначені умови та структура організації індивідуального психолого-педагогічного супроводу можуть бути використані у практиці спеціальних навчальних закладів. Запропонований зміст психолого-педагогічного супроводу на пропедевтичному етапі навчання дітей даної категорії може бути врахований при написанні індивідуальних навчальних календарно-тематичних планів та індивідуальних навчальних програм (ІНКТП/ІНП) для кожної дитини. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані для професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації корекційних педагогів, тифлопедагогів, вчителів, вихователів, психологів, логопедів спеціальних закладів для дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Особистий внесок здобувача. У роботах, опублікованих у співавторстві [1, 2, 5, 7], особистий внесок здобувача стосується обґрунтування науково-методичних засад організації індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями психофізичного розвитку.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися та були обговорені на Міжнародних

науково-практичних конференціях: «Світ на кінчиках пальців» (Харків, 2015); «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світі реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» (Київ, 2015); «Медична і медико-педагогічна реабілітація дітей з аномаліями рефракції та захворюваннями окорухового апарату» (Львів, 2015); «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світі реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» (Київ, 2016); на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сходинки до незалежності» (з проблем забезпечення права дітей з тяжкими порушеннями зору на якісне виховання та підготовку до інтеграції в суспільство) (Харків, 2016); «Психолого-педагогічний та офтальмологічний супровід інклюзивної освіти дітей з порушеннями зору» (Київ, 2016); на міжрегіональних науково-практичних конференціях: «Проблеми індивідуальної освіти» (Київ, 2012); «Кращі практики соціальної роботи з дітьми та молоддю з інвалідністю, їх сім'ями: реабілітація на рівні громади» (Київ, 2016); семінар для волонтерів фестивалю «Повір у себе» «Особливості спілкування та супроводу дітей та молоді з комплексними порушеннями та порушеннями зору в межах фестивалю для дітей та молоді з інвалідністю» (Київ, 2014-2016).

Результати дослідження **впроваджено** у роботу спеціальної загальноосвітньої школи «Надія» для дітей з психічними та (або) фізичними обмеженнями (довідка № 263 від 15.09.17), Центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями Солом'янського району міста Києва (довідка № 104 від 13.09.17) та Центру реабілітації молодих осіб з інвалідністю та членів їхніх сімей «Право вибору» міста Харкова (довідка № 107 від 14.09.17).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 10 публікаціях, з яких 6 є одноосібними, 4 надруковано у фахових виданнях, 1 – у виданні, зареєстрованому в наукометричній базі Index Copernicus, 5 – в збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (185 найменування на 17 сторінках) та 21 додатка. Загальний обсяг дисертації становить 263 сторінки, з них основного тексту – 195 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методологічні засади дослідження, розкрито його наукову новизну та практичну значущість, подано інформацію про апробацію та впровадження результатів у практику, вказані публікації та структура дисертації.

У першому розділі дисертації - **«Теоретичні засади індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями психофізичного розвитку»** - представлено аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, концептуальні засади.

Науковці (Т. Басілова, Г. Бертинь, Н. Бабич, К. Глушенко, Р. Марєєва) виділяють категорію дітей з кількома первинними порушеннями та зазначають, що вона є маловивченою у спеціальній літературі.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив розглянути такі терміни, як «складний дефект», «порушення складної структури», «складні», «множинні», «комплексні» та «комбіновані порушення розвитку», та обґрунтувати доцільність використання терміну «комплексні порушення розвитку» (Т. Басілова, Н. Олександрова, В. Чулков, В. Лубовський, М. Певзнер, Т. Розанова, Н. Яшкова, О. Мещеряков, І. Соколянський, J. Van Dijk, Л. Головчиц). Визначено особливості протікання психічного розвитку в умовах комплексного порушення опорно-рухового апарату, інтелекту та зору.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі досі немає єдиного загально визнаного визначення комплексного порушення та терміну, яким би позначався цей тип порушень психофізичного розвитку. Запропоновано використовувати термін «комплексні порушення розвитку», який семантично влучно відображає складність структури та тяжкість даного типу порушень. За М. Жигоревою, «до комплексних порушень відносяться такі, які представлені декількома первинними порушеннями, кожне з яких взяте окремо, визначає характер і структуру аномального розвитку. Всі порушення мають багатоаспектний вплив одне на одного і взаємопідсилюються. Як наслідок, негативний прояв таких дисфункцій є кількісно і якісно набагато грубішим, порівняно з простим додавання окремих порушень».

Г. Бертинь, М. Блюміною, О. Мастюковою з'ясовано, що окремі порушення у структурі комплексного можуть бути зумовлені як ендогенними, так і екзогенними факторами, провідна роль серед яких належить генетичним чинникам, травматичному перебігу пологів, інфекційним захворюванням та ін. Серед дітей, які взяли участь у дослідженні, у близько 80% причиною порушення була родова травма. Більше 10% мали генетичні порушення, 8% є наслідком перенесеного захворювання матері під час вагітності (токсоплазмоз, цитомегаловірус, сифіліс), а 2% спричинені захворюванням ЦНС у ранньому дитячому віці (енцефаліти, менінгіти тощо).

Аналіз праць Л. Виготського, Л. Вавіної, Т. Власової, М. Земцової, Н. Олександрової, О. Леонтєва та ін. дав змогу визначити, що протікання психічного розвитку дітей з комплексними порушеннями характеризуються: загальною затримкою, уповільненим розвитком відчуттів і сприймань і сенсорної інтеграції; обмеженістю предметних і просторових уявлень, недорозвитком мовлення й мислення; сповільненим розвитком різних форм діяльності, затримкою великих моторних функцій, недорозвитком дрібної моторики рук і зорово-моторної координації; порушеннями емоційно-вольової сфери.

Розглянуто сучасні підходи до визначення сутності поняття «психолого-педагогічний супровід» та науково-методичні засади його реалізації по відношенню до дітей з комплексними порушеннями розвитку. У корекційній педагогіці та спеціальній психології індивідуальний психолого-педагогічний

супровід прийнято розглядати як прямий чи опосередкований (через близьке оточення) вплив на дитину, що реалізується у різних формах (А. Асмолова, М. Бітянова, Л. Гречко, С. Духновський, В. Кобильченко, О. Козирев, Н. Назарова, О. Обухова, Р. Овчарова, Т. Чіркова, Л. Шипіцин). Психолого-педагогічний супровід дітей з комплексними порушеннями розвитку розглянуто в рамках індивідуального навчання дитини, де головним вбачалась необхідність діагностування функціональних можливостей дитини та розробка індивідуального навчального плану або індивідуальної навчальної програми для дитини.

Аналіз спеціальної науково-методичної літератури показав, що питання індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями є надзвичайно актуальними та вимагають подальшого дослідження.

У другому розділі **«Психолого-педагогічне вивчення дітей з комплексними порушеннями психофізичного розвитку»** викладено експериментальну методику та результати констатувального етапу дослідження.

Метою експериментальної методики було цілісне обстеження стану розвитку інтелектуальної сфери, рухових можливостей та зорового сприймання дітей з комплексними порушеннями розвитку. Ця методика була упорядкована на основі адаптованих та апробованих методик, які використовуються у психолого-педагогічному обстеженні дітей з одиничними психофізичними порушеннями, але можуть бути застосовані й в роботі з даною категорією дітей. Вона містить елементи діагностичних методик Н. Аскаріної, К. Печори, Л. Бадаляна, П. Жиянної, М. Кольцової, Н. Машиної, Л. Сековець, О. Лурія, Є. Стребелевої, Т. Ахутіної, Л. Бендера, Н. Бернштейна, а також авторські діагностичні завдання.

Обстеження проводилось на базі спеціальної загальноосвітньої школи «Надія» для дітей з психічними та (або) фізичними обмеженнями, Центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями Солом'янського району міста Києва та Центру реабілітації молодих осіб з інвалідністю та членів їхніх сімей «Право вибору» міста Харкова. До обстеження також були залучені діти, які не навчаються в спеціалізованих навчальних закладах. В обстеженні взяли участь 27 дітей віком від 6 до 10 років.

Психолого-педагогічне обстеження проводилось у два етапи: *1-й етап* мав на меті збір анамнестичних даних дітей, визначення причин й особливостей структури порушень кожної дитини; збір інформації про дитину та сім'ю за анкетуваннями та бесідами з батьками, матеріалами медичної документації, протоколів обстеження ПМПК (психолого-медико-педагогічна комісія), а *2-й етап* передбачав безпосереднє діагностування за упорядкованою методикою.

Були розроблені показники розвитку кожної сфери та критерії їх сформованості. Для *моторної сфери* це – стан хапальних рухів, рухових можливостей дитини, м'язового тону, рухливості кистей рук, диференційованих рухів пальців, узгодженості дій рук, наслідувальних рухів

рук, ритмічності рухів рук і предметно-практичних дій. Обстеження проводилося шляхом виконання вправ: «Відкрий коробочку», «Підними дві руки вгору», «Спритні ручки» та ін. Для *зорової сфери* це – стан зорової уваги, зорової пам'яті, зорово-моторної координації, навичок орієнтувально-обстежувальної діяльності, сприймання кольорів, сприймання форми та величини. Обстеження проводилося шляхом виконання ігрових вправ: «Розрізна картинка», «Покажи голову, ніс...», «Знайди такий самий» та ін. Для *інтелектуальної сфери* – стан порівняльного аналізу, навичок узагальнення, здатності встановлювати послідовність подій та причинно-наслідкові зв'язки. Обстеження проводилося шляхом виконання вправ: «Покажи тільки квадрати», «Знайди зайвий предмет», «Покажи, що було спочатку та потім» й ін.

Виконання діагностичних завдань оцінювалося за п'ятьма рівнями: нульовий, низький, середній, достатній та високий. Для оцінки отриманих результатів також використовувалися загальні критерії: прийняття допомоги, здатність працювати за зразком, ступінь самостійності виконання завдання, постійне стимулювання, якість самоконтролю, виконання за вербальною інструкцією, що дозволило у подальшому виділити три групи дітей за їх функціональними можливостями.

Загальні результати дослідження за усіма трьома сферами представлено на Рис.1. Виявлено, що у дітей з комплексними порушеннями опорно-рухового апарату, інтелекту та зору спостерігаються найнижчі показники у сформованості інтелектуальної сфери (нульовий рівень – 81,48% дітей). Стан розвитку моторної сфери більшості дітей відповідає нульовому та середньому рівням (25,93% та 29,63% – відповідно), а 40,74% дітей виявили низький рівень рухових можливостей. Зорові можливості більшості дітей відповідали низькому рівню (51,85%), приблизно рівним був розподіл дітей між нульовим та середнім рівнями (18,52% і 22,22% – відповідно).

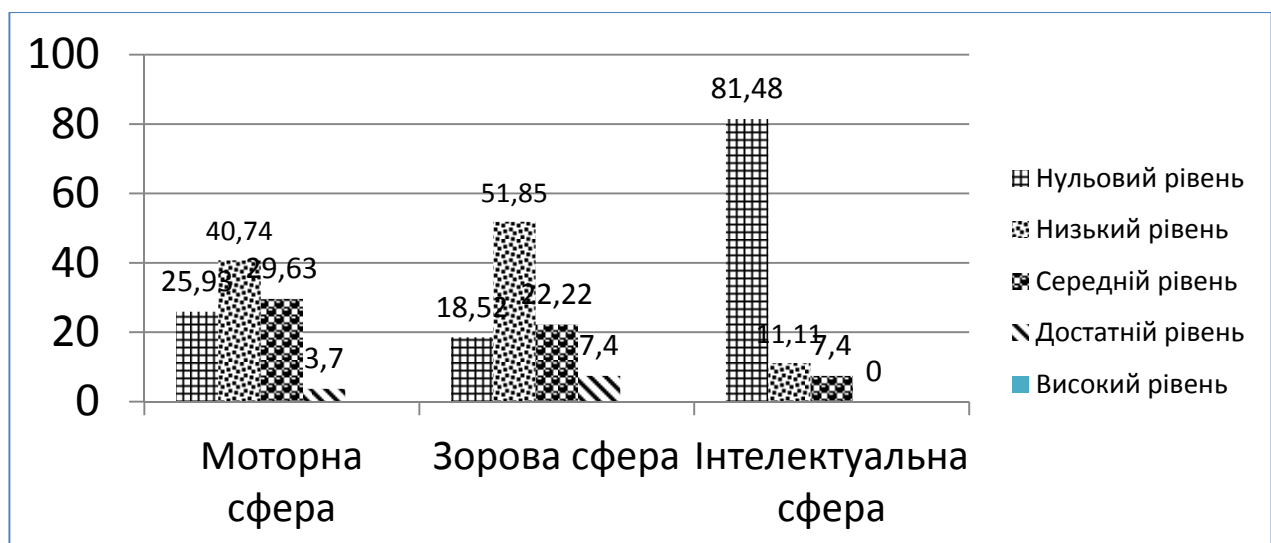

Рис.1. Стан сформованості моторної, зорової та інтелектуальної сфер у дітей з комплексними порушеннями розвитку

Для моторної сфери характерним є те, що у значній кількості дітей (44,44%) хапальні рухи знаходяться на низькому рівні, рухові можливості 37,04% дітей суттєво обмежені. У більшості дітей (40,74%) тонус м'язів відповідає середньому рівню, що пояснюється спастичним тетрапарезом та подвійною диплегією.

Найгіршим був стан диференційованих рухів пальців – нульовий рівень діагностовано у 62,96% дітей. Більшість дітей (55,56%) виявили низький рівень розвитку наслідувальних рухів та їх ритмічності, оскільки на їх розвиток впливає ще й порушення зору. Предметно-практичні навички у 48,15% дітей розвинені на низькому рівні.

Результати обстеження зорової сфери переважно обумовлені зоровим діагнозом. Труднощі при виконанні завдань також виникали внаслідок інтелектуального порушення й обмежених рухових можливостей. Кількість дітей були рівномірно розподілені між низьким (37,04%) та достатнім (37,04%) рівнями стану зорової уваги; зорової пам'яті – між низьким (33,33%) та середнім (33,33%) рівнями. У більшості дітей (62,96%) спостерігається низький рівень зорово-моторної координації та орієнтувально-обстежувальної діяльності через порушення опорно-рухового апарату. У більшості дітей (51,85%) спостерігається низький рівень сприймання кольорів. Майже у половини дітей (51,85%) спостерігається низький рівень сприймання форм, як наслідок поєднання порушення зору й інтелекту. Кращі показники сприймання величини – середній рівень у 40,74% дітей.

Більшість дітей мають інтелектуальне порушення у формі легкої та помірної розумової відсталості, а також тяжкі порушення мовлення, ускладнені порушенням зору. Як наслідок, у більшості дітей (77,77%) спостерігався нульовий рівень стану розвитку порівняльного аналізу, 74,07% дітей – узагальнення на нульовому рівні, 88,89% дітей - здатність встановлювати послідовність на нульовому рівні.

Проведене психолого-педагогічне обстеження дозволило виділити *три групи дітей за рівнями розвитку функціональних можливостей* моторної, інтелектуальної та зорової сфер:

До **I групи** (18,52%) віднесено дітей, які мають глибокі та тяжкі порушення опорно-рухового апарату, інтелекту та зору й перебувають на нульовому рівні розвитку функціональних можливостей за усіма сферами. Інтелектуальне порушення має провідний характер. Більшість дітей даної групи мають спастичний характер рухових порушень, самостійно не пересуваються; мають порушення зору у формі часткової атрофії зорових нервів та ретинопатії V ступеня. У них не розвинена маніпулятивна та предметно-практична діяльність. Вони проявляють проблемну поведінку, негативізм і агресію. Мовлення у більшості дітей відсутнє або наявне тяжке порушення мовлення органічного генезу.

Діти **II групи** (77,78%) – це діти, які мають одне або два тяжких первинних порушення, та інше, супутнє, виражене в легшому ступені. Функціональні можливості діагностовано на низькому або середньому рівнях. Більшість дітей даної групи не пересуваються, або пересуваються за допомогою

дорослого; мають залишковий зір, користуються ним для пізнання навколишнього середовища. Зорово-моторна координація у них частково збережена, окрім дітей з глибокими порушеннями зору. Інтелектуальне порушення відповідає легкій розумовій відсталості чи затримці психічного розвитку. У меншій кількості дітей II групи відсутнє мовлення, є тільки деякі вокалізації чи окремі звуконаслідування.

Діти **III групи** (3,7%) мають три первинні порушення, які виражені легким ступенем. Це такі первинні порушення, як подвійна диплегія, прогресуюча м'язова дистрофія, гіперкінетична форма ДЦП, косоокість, амавроз центрального характеру, ністагм, ЗПР. Порушення мовлення проявляються у формі дизартрії, ЗНМ II рівня, але є й діти, у яких мовлення не порушено. Діти виявляють інтерес до навколишнього середовища. Вони активні та потребують меншої допомоги з боку дорослого, порівняно із дітьми II групи.

Проведене констатувальне дослідження підтвердило думку про те, що діти з комплексними порушеннями розвитку мають відмінні картини психічного розвитку, відрізняються за рівнями функціонування за кожною з діагностованих сфер, тому потребують відмінних підходів в організації індивідуального психолого-педагогічного супроводу.

У **третьому розділі** - «**Організація індивідуального психолого-педагогічного супроводу дитини з комплексними порушеннями**» - обґрунтовано необхідність дотримання умов організації індивідуального психолого-педагогічного супроводу, представлено структуру супроводу та його зміст на пропедевтичному етапі навчання, а також результати його впровадження.

Було визначено та обґрунтовано необхідність дотримання таких умов організації супроводу: організаційні, діагностичні, дидактичні, корекційно-розвивальні, соціально-реабілітаційні. Основні **організаційні умови**: наявність інфраструктури навчального закладу, відомостей про дитину за результатами анкетування й опитування батьків; проведення ознайомчої бесіди з батьками з організації індивідуального психолого-педагогічного супроводу дитини; забезпечення ІКНТП на рік. **Діагностичні умови**: наявність анамнестичних відомостей, наочного діагностичного матеріалу, комплексної методики психолого-педагогічного обстеження. **Дидактичні умови**: адаптування змісту навчання до можливостей дитини; індивідуальний підбір методів, прийомів та засобів навчання; орієнтування на провідний вид діяльності; використання в роботі календарного методу упорядкування режиму дня; наявність об'ємної наочності, тактильних книг та книг «досвіду». **Корекційно-розвивальні умови**: наявність спеціального обладнання; застосування спеціальних завдань з психолого-педагогічної корекції порушень розвитку; використання прийомів та методів корекції проблемної поведінки; забезпечення систематичного психолого-педагогічного консультування батьків; використання інноваційних навчальних технологій. **Соціально-реабілітаційні умови**: наявність індивідуальних технічних засобів реабілітації; використання технічних засобів для розвитку соціально-побутових навичок та самообслуговування.

Запропонована організаційна структура супроводу спирається на такі спеціальні корекційно-педагогічні принципи: переходу від пасивного до активного навчання, постійної підтримки та мотивації, комплексної взаємодії учасників корекційно-педагогічного процесу, використання тотальної комунікації та підтримки комунікативної взаємодії.

Індивідуальний психолого-педагогічний супровід було реалізовано у **чотири етапи**. Метою **підготовчого етапу** було знайомство з родиною, психологічне й педагогічне консультування батьків, підготовка родини до співпраці з мультидисциплінарною командою. Цей етап включав: відвідування родиною психолого-педагогічних консультацій; збір інформації про розвиток дитини; первинне знайомство спеціалістів з родиною; надання рекомендацій щодо подальшого індивідуального психолого-педагогічного супроводу. Метою **діагностичного етапу** було проведення експериментальної психолого-педагогічної діагностичної методики та визначення рівнів функціонування моторної, зорової та інтелектуальної сфер для кожної дитини, опитування й анкетування батьків. Наступний **етап** передбачав **розробку та реалізацію ІКТНП або ІНП** (індивідуального календарно-тематичного навчального плану або індивідуальної навчальної програми) з урахуванням обстежених навичок, поведінки дитини, психологічної готовності дитини до навчання, стану житлових умов та готовності батьків до співпраці. Було передбачено надання рекомендацій щодо створення належних умов для навчання, придбання технічних навчальних засобів тощо. Реалізація ІКТНП/ІНП здійснювалася у таких формах роботи: індивідуальні, групові та позашкільні заняття; психолого-педагогічне консультування батьків; робота мультидисциплінарної команди. Розроблені ІКТНП/ІНП впроваджувалися мультидисциплінарною командою, до складу якої входили: спеціальний педагог, психолог, медичні працівники, логопед, ерготерапевт, реабілітолог та інші.

Було розроблено зміст психолого-педагогічного супроводу на пропедевтичному етапі навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку:

З дітьми **I-ої групи** робота зосереджувалася на розвитку сприймання власного тіла та формуванні навичок самостійного впливу на навколишнє середовище. Основними завданнями супроводу були: розвиток реакції на звернене мовлення; встановлення контакту з дитиною та розвиток пізнавального інтересу, задоволення потреби у психоемоційному контакті; стимулювання розвитку комунікації; зниження протестних реакцій та негативних поведінкових проявів; створення умов для рухової та пізнавальної активності; підвищення тактильної чутливості; формування елементарних уявлень про будову власного тіла через «пасивні методи навчання» та навчання батьків цим методам; стимулювання рухової активності.

Для дітей **II-ої групи** основною метою корекційно-навчальної роботи був розвиток упізнавання предметів навколишнього середовища та навчання предметно-маніпулятивній діяльності; залучення батьків до спільних дій з дітьми та виконання запропонованих завдань у соціально-побутових умовах родини. Були реалізовані такі завдання індивідуального супроводу: розвиток предметної діяльності із новими предметами та впізнавання знайомих

предметів; формування умінь брати іграшки; включення в гру з предметами через дорослого; формування умінь діяти обома руками одночасно; розвиток зорово-слухових, зорово-тактильних і кінестетичних відчуттів та сприймань; формування дослідних дій і способів дій з предметами, спрямованих на ознайомлення з їх властивостями; формування дій, орієнтованих на результат; перенесення досвіду предметної діяльності; розвиток дій з предметами за наслідуванням; формування послідовностей предметних дій; співвіднесення предметних і трудових дій; сприймання окремих властивостей предметів.

З дітьми **III-ої** групи робота була зосереджена на розвитку навичок сенсорної інтеграції, провідних видів діяльності та графомоторних навичок. Основними завданнями супроводу були: залучення батьків до виконання завдань; розвиток навичок самообслуговування; соціалізація дитини поза межами індивідуальної форми навчання. Були використані такі види робіт: сенсорні ігри, робота з сенсорними ванночками, з календарем режиму дня, тактильними книгами.

Важливим у реалізації ІНКТП/ІНП був *психологічний супровід родини*, який є невід'ємною ланкою індивідуального психолого-педагогічного супроводу. Спеціальним педагогом було забезпечено такі форми психологічної підтримки родини: психологічні бесіди; перегляд відеофільмів; психологічні консультації; щоденник спостереження; швидке психологічне втручання.

Метою **етапу контролю та внесення змін** було забезпечення врахування індивідуальних навчальних та психологічних потреб дитини в організації індивідуального психолого-педагогічного супроводу. Проводилося повторне психолого-педагогічне обстеження та виявлявся функціональний рівень розвитку дитини з комплексними порушеннями розвитку. Було передбачено внесення змін до складу мультидисциплінарної команди, психологічна підтримка родини, надання рекомендацій стосовно організації соціально-побутових умов у родині.

Через рік роботи з кожною дитиною було проведене повторне діагностування її функціональних можливостей за трьома сферами з метою виявлення зрушень або їх відсутності. Результати обстеження були порівняні із результатами, отриманими на початку експериментального дослідження, та представлені у формі кількісного та якісного аналізу.

Стан розвитку хапальних рухів дітей з комплексними порушеннями розвитку значно покращився. Діти (11,11 % від загальної кількості дітей) почали стискати та розтискати руки в кулачках, захоплювати предмети менш ураженою рукою, рухати обома руками та притримувати предмети руками, які стиснуті в кулачки. За станом розвитку рухових можливостей значна кількість дітей (44,44 %) стала відповідати достатньому рівневі, кількість дітей збільшилася удвічі у порівнянні з попереднім обстеженням. Діти почали краще відчувати свої руки, кордони свого тіла та навчилися контролювати рухи своїх рук. За станом розвитку контролю м'язових зусиль кількість дітей середнього рівня знизилася із 40,74% до 37,04 %; за станом здатності рухати кистями рук кількість дітей на достатньому рівні збільшилася із 29,63% до 40,74 %. За

станом розвитку ритмічності рухів рук кількість дітей середнього рівня підвищилася з 18,52% до 55,56 %.

У зоровій сфері зрушення були відсутні для тих вмінь, що безпосередньо залежать від діагнозу дитини, а саме: використання зорової пам'яті, розрізнення кольорів тощо. Водночас діти почали краще користуватися іншими відчуттями для компенсації порушеного зору, орієнтуватися у завданнях, сприймати допомогу. За станом розвитку зорової уваги значна кількість дітей (44,44 %) стала відповідати достатньому рівню, порівняно з 37,04% на попередньому етапі дослідження. За станом розвитку зорової пам'яті більшість дітей стала відповідати низькому рівню (29,62 % у порівнянні з 33,33 %) та достатньому рівню (33,33 % проти 22,22 %). Кількість дітей, станом розвитку зорово-моторної координації яких досяг достатнього рівня, зросла з 44,44 % до 51,86 %. За станом розвитку навичок орієнтувально-обстежувальної діяльності значна кількість дітей (44,44 %) стала відповідати середньому рівню, тоді як на констатувальному етапі дослідження середній рівень був виявлений лише у 7,4 % дітей.

Зрушення у розвитку інтелектуальної сфери були, хоч і незначні, що зумовлено первинним інтелектуальним порушенням, як видно з анамнезу більшості дітей.

Було проведено оцінку ефективності запропонованої структури супроводу. За результатами опитування педагогічних працівників та членів родин, які брали участь в експерименті, було встановлено такі вагові коефіцієнти критеріїв психолого-педагогічного супроводу: індивідуалізація змісту навчання – 0,12; гнучкість змісту індивідуального супроводу – 0,24; своєчасність реагування на запити родин – 0,22; поінформованість родин – 0,2; взаємодія педагогічного колективу – 0,22. Середня оцінка ефективності по кожному критерію складає: індивідуалізація змісту навчання – 4,67; гнучкість змісту індивідуального супроводу – 4,28; своєчасність реагування на запити родин – 4,09; поінформованість родин – 4,33; взаємодія пед. колективу – 4,42. Кожен з критеріїв відповідає достатньому рівню ефективності. Середня оцінка ефективності психолого-педагогічного супроводу, враховуючи вагові коефіцієнти критеріїв, складає 4,33, що відповідає достатньому рівню ефективності.

Слід відзначити позитивні результати у сфері соціальної комунікації дітей: зменшився адаптаційний період реагування на звернене мовлення, діти почали спокійніше реагувати на незнайомих людей, знизилася протестна реакція у багатьох дітей з комплексними порушеннями розвитку. Діти адаптувалися до навчально-виховного процесу, почали встановлювати контакт з дорослими та дітьми. Підвищився рівень пізнавальної активності, діти краще почали сидіти за столом, взаємодіяти з дорослим та грати у прості ігри. Діти почали сприймати вербальну інструкцію дорослого, виконувати та сприймати завдання.

Отже, отримані дані після проведеного формувального експерименту показали, що відбулися значні позитивні зміни у навчально-виховному процесі дітей з комплексними порушеннями розвитку, що свідчить про ефективність

запропонованої нами структури індивідуального психолого-педагогічного супроводу.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури довів актуальність та показав необхідність розробки структури індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку в умовах індивідуального навчання. У дослідженні акцент зроблено не стільки на адміністративно-управлінському аспекті супроводу, скільки на забезпеченні індивідуалізованого корекційно-розвивального навчання дитини.

2. Упорядковано термінологію щодо категорії дітей з кількома порушеннями розвитку. До «комплексних порушень психофізичного розвитку» віднесені такі, які представлені декількома первинними порушеннями, кожне з яких взяте окремо, визначає характер і структуру аномального розвитку.

3. Укладено комплексну діагностичну психолого-педагогічну методику, яка дозволила визначити рівень розвитку навичок моторної, зорової та інтелектуальної сфер дитини. За кожною сферою визначені показники та підібрані відповідні ігрові вправи та модифіковані методики. Виконання діагностичних завдань оцінювалося за п'ятьма рівнями: нульовий, низький, середній, достатній та високий. Для оцінки отриманих результатів також використовувалися загальні критерії: прийняття допомоги, здатність працювати за зразком, ступінь самостійності виконання завдання, постійне стимулювання, якість самоконтролю, виконання за вербальною інструкцією, що дозволило у подальшому виділити три групи дітей за їх функціональними можливостями.

4. Констатувальним етапом дослідження виявлено, що у дітей з комплексними порушеннями опорно-рухового апарату, інтелекту та зору спостерігаються найнижчі показники у сформованості інтелектуальної сфери (нульовий рівень – 81,48% дітей). Стан розвитку моторної сфери більшості дітей відповідає нульовому та середньому рівням (25,93% та 29,63% - відповідно), а 40,74% дітей виявили низький рівень рухових можливостей. Зорові можливості більшості дітей відповідали низькому рівню (51,85%). На підставі отриманих результатів діти були розподілені на три групи за рівнями розвитку функціональних можливостей у кожній сфері. На основі цих результатів був розроблений зміст супроводу на пропедевтичному етапі навчання.

5. Обґрунтовано умови, необхідні для ефективної організації індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку, а саме: організаційні, діагностичні, дидактичні, корекційно-розвивальні, соціально-реабілітаційні.

6. Визначено спеціальні корекційно-педагогічні принципи індивідуального психолого-педагогічного супроводу: переходу від пасивного до активного навчання, постійної підтримки та мотивації, комплексної взаємодії учасників корекційно-педагогічного процесу, використання тотальної комунікації та підтримки комунікативної взаємодії.

7. Визначено організаційну структуру індивідуального психолого-педагогічного супроводу та зміст його етапів для дітей з комплексними порушеннями розвитку: пропедевтичний етап, етап діагностики та визначення рівня функціонування дитини; етап розробки індивідуального календарно-тематичного навчального плану / розробки індивідуальної навчальної програми та його реалізації; етап контролю та внесення змін.

8. Перевірено ефективність запропонованої організаційної структури психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку. Середня оцінка ефективності супроводу, враховуючи вагові коефіцієнти визначених критеріїв, складає 4,33, що відповідає достатньому рівню ефективності.

Водночас проведене дослідження не претендує на вичерпне вирішення усіх нагальних проблем навчання дітей з комплексними порушеннями психофізичного розвитку. Подальшого дослідження потребують забезпечення адміністративно-управлінського аспекту психолого-педагогічного супроводу, організація індивідуального супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку старшого шкільного віку, розробка критеріїв оцінювання для дітей даної категорії, інституалізація дітей з комплексними порушеннями розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гладких Н. В. Формування графо-моторних навичок у дітей з комплексними порушеннями опорно-рухового апарату, інтелекту та зору / Н. В. Гладких, К. О. Глушенко // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки : зб. наук праць . – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 8 (16). – С. 24-34.
2. Гладких Н. В. Актуальні проблеми навчання та виховання дітей з комплексними порушеннями розвитку в Україні / Н. В. Гладких, К. О. Глушенко // Науковий часопис імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. - № 26. – С. 52-57.
3. Гладких Н. В. Дослідження проблеми комплексних порушень розвитку у працях вітчизняних та зарубіжних вчених / Н. В. Гладких // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 10 (18). – С. 4-17.
4. Гладких Н. В. Індивідуальне навчання дітей з комплексними порушеннями / Н. В. Гладких // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції ООН про права інвалідів : тези доповідей XV Міжн. наук.-практ. конф., (м. Київ – 18-19 листопада 2015 р.). – К. : Університет «Україна», 2015. – С. 17-19.
5. Гладких Н. В. Діагностика стану розвитку загальної та дрібної моторики у дітей молодшого шкільного віку з комплексними порушеннями опорно-рухового апарату, інтелекту та зору / Н. В. Гладких, К. О. Глушенко // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. праць:

вип. 6 / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобороди -2006, 2015. – Т. 2. – С. 26-41.

6. Гладких Н. В. Організація індивідуального корекційно-педагогічного супроводу дитини з комплексними порушеннями / Н. В. Гладких // Медична і медико-педагогічна реабілітація дітей з аномаліями рефракції та захворюваннями очорухового апарату : наук.-практ. конф. дитячих офтальмологів України з міжню участю 18-19 червня 2015 року : зб. наук. праць. – Київ, Фенікс, 2015. – С. 168-169.

7. Natalia Gladkykh Special Educational Support for Children with Multiple Disabilities in Ukraine: Expertise at Nadiya, the Specialised School for Children with Multiple Disabilities/ Natalia Gladkykh & Kateryna Glushenko // The Educator. Innovative Educational Practices. Volume XXIX - Issue 1. The International Council for Education of People with Visual Impairment. JULY 2015 – P. 40-45.

8. Гладких Н. В. Принципы организации индивидуального психолого-педагогического сопровождения детей с комплексными нарушениями психофизического развития / Н. В. Гладких // Инклюзивные процессы в образовании : Междунар. конф., г. Минск, 27–28 окт. 2016 г. / Министерство образования Республики Беларусь ; редкол. А. М. Змушко [и др.]. – Минск : БГПУ, 2016. – С. 59-62.

9. Гладких Н. В. Мультидисциплінарний підхід у корекційно-навчальному процесі дитини з комплексними порушеннями розвитку / Н. В. Гладких // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світі реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю : тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції, (м. К. – 23-24 листопада 2016 року). Частина 1. – К. : Університет «Україна», 2016. – С. 27-29.

10. Гладких Н. В. Психолого-педагогічне обстеження дітей з комплексними порушеннями психофізичного розвитку молодшого шкільного віку / Н. В. Гладких // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічної науки) / INDEX COPERNICUS. зб. наук. праць : вип. 8 / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобороди -2006, 2016. – С. 323.

АНОТАЦІЇ

Гладких Н.В. Організація індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з комплексними порушеннями розвитку. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 - корекційна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. - Київ, 2017.

Дисертаційна робота присвячена проблемі індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку. У дослідженні розглянуто сучасні підходи до визначення сутності понять «психолого-педагогічний супровід», «комплексні порушення розвитку». Укладено комплексну діагностичну психолого-педагогічну методику, яка

дозволила визначити рівень розвитку навичок моторної, зорової та інтелектуальної сфер дитини. Визначено організаційні, діагностичні, дидактичні, корекційно-розвивальні, соціально-реабілітаційні умови впровадження індивідуального психолого-педагогічного супроводу. Виявлено, що умови впровадження індивідуального психолого-педагогічного супроводу істотно впливають на корекційно-педагогічний процес та визначають його ефективність.

Розроблено та описано етапи організації індивідуального психолого-педагогічного супроводу даної категорії дітей: пропедевтичний етап, етап діагностики та визначення рівня функціонування дитини; етап розробки індивідуального календарно-тематичного навчального плану / розробки індивідуальної навчальної програми та його реалізації; етап контролю та внесення змін. Апробовано структуру індивідуального психолого-педагогічного супроводу та доведено її ефективність.

Ключові слова: комплексні порушення розвитку, індивідуальне навчання, корекційно-педагогічна робота, індивідуальний психолого-педагогічний супровід, комплексна діагностика, індивідуальна навчальна програма, індивідуальний календарно-тематичний навчальний план, опорно-рухове порушення, зорове порушення, порушення інтелектуального розвитку.

Гладких Н.В. Организация индивидуального психолого-педагогического сопровождения детей младшего школьного возраста с комплексными нарушениями развития. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 - коррекционная педагогика. – Национальный педагогический университет М.П. Драгоманова. - Киев, 2017.

Диссертация посвящена проблеме индивидуального психолого-педагогического сопровождения детей с комплексными нарушениями развития.

Актуальность темы исследования обусловлена недостаточной разработкой научно-методических основ внедрения индивидуальной формы обучения детей с тяжелыми формами комплексных нарушений развития.

Рассмотрены современные подходы к определению содержания понятия «психолого-педагогическое сопровождение» и научно-методических основ его реализации по отношению к детям с комплексными нарушениями развития. В коррекционной педагогике и специальной психологии индивидуальное психолого-педагогическое сопровождение рассматривается как прямое или опосредствованное влияние на ребенка и семью, которое реализуется в различных формах.

Упорядочена классификация и категориальный аппарат исследования, систематизированы термины, обозначающие различные варианты сочетания психофизических нарушений, и определен наиболее точный термин «комплексные нарушения развития».

Составлена комплексная диагностическая психолого-педагогическая методика, позволившая определить уровень развития навыков двигательной, зрительной и интеллектуальной сфер ребенка. Разработаны показатели

развития каждой сферы и критерии их сформированности. Для моторной сферы это - состояние хватательных движений, двигательных возможностей ребенка, мышечного тонуса, подвижности кистей рук, дифференцированных движений пальцев, согласованности действий рук, подражательных движений рук, ритмичности движений рук и предметно-практических действий. Для зрительной сферы это - состояние зрительного внимания, зрительной памяти, зрительно-моторной координации, навыков ориентировочно-исследовательской деятельности, восприятия цветов, восприятие формы и величины. Для интеллектуальной сферы - состояние сравнительного анализа, навыков обобщения, способности устанавливать последовательность событий и причинно-следственные связи.

Определены организационные, диагностические, дидактические, коррекционно-развивающие и социально-реабилитационные условия реализации индивидуального психолого-педагогического сопровождения.

Разработаны и описаны этапы организации индивидуального психолого-педагогического сопровождения данной категории детей, предложено содержание пропедевтического периода обучения. Организационная структура сопровождения опирается на такие специальные коррекционно-педагогические принципы: перехода от пассивного к активному обучению, постоянной поддержки и мотивации, комплексного взаимодействия участников коррекционно-педагогического процесса, использования тотальной коммуникации и поддержки коммуникативного взаимодействия.

Опробированы условия организации индивидуального психолого-педагогического сопровождения, его структура и доказана их эффективность.

Ключевые слова: комплексные нарушения развития, индивидуальное обучение, коррекционно-педагогическая работа, индивидуальное психолого-педагогическое сопровождение, комплексная диагностика, индивидуальная учебная программа, индивидуальный календарно-тематический учебный план, опорно-двигательное нарушение, нарушения зрения, нарушения интеллекта.

Gladkikh N.V. Organisation of individual psychological and pedagogical support for children of primary school age with multiple developmental disabilities. - Manuscripts.

Scientific thesis for the degree of candidate of pedagogical sciences (PhD) in speciality 13.00.03 "Correctional Pedagogy" – National Pedagogical M. Dragomanov University, Kyiv, 2017.

The relevance of the research topic is stipulated by insufficient scientific and methodological background for introducing individual form of education for children with severe forms of multiple developmental disabilities.

The author systematizes the classification, basic concepts and terminology used in reference to different combinations of mental and physical disabilities, offering the most precise Ukrainian language name for multiple disabilities and its definition. The thesis provides detailed description of particular features in development of a child with combined visual, motor and intellectual disability.

The author also defines major preconditions for effective implementation of the individual special educational support for children with multiple disabilities, which include organizational, diagnostic, didactic, corrective-developing and social-rehabilitation conditions. The organizational stages of the individual psychological and pedagogical support for this category of children was developed and described. The content of the propaedeutic training period according to three functional levels was suggested. The preconditions for the organization of individual psychological and pedagogical support, its structure and their effectiveness were consequently tested and confirmed.

Key words: multiple disabilities, correctional and pedagogical work, psychological and pedagogical support, complex assessment, individual educational program, individual calendar and thematic curriculum, motor disability, visual impairment, intellectual disability.

Підписано до друку 27.11.2017 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 пр. Зам. № 313
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.